

news letter

Edmund Phelps obdržel Nobelovu cenu za ekonomii

Robert Holman
profesor Vysoké školy ekonomické

Robert Holman:
Edmund Phelps
dostal Nobelovu
cenu za ekonomii

Michal Petřík:
Pohřbívá
Bělohradský
multikulturalismus?

Miloslav Bednář:
Sto let od narození
Hannah Arendtové

Václav Klaus:
Svoboda a volný trh

Letos byla cena Švédské centrální banky za ekonomii k památce Alfreda Nobela udělena americkému ekonomovi Edmundu Phelpsovi za přínos k objasnění principů různých typů mezičasové volby a jejich implikací v makroekonomii a v makroekonomické politice. Mezičasové volby, k jejichž teoretickému objasnění Phelps přispěl, se týkají zejména souvislosti mezi inflací a nezaměstnaností a souvislosti mezi současnou a budoucí spotřebou (resp. mezi spotřebou a úsporami).

Láska k ekonomii

Edmund S. Phelps se narodil v Chicagu v roce 1933 do nelehké doby, kdy oba rodiče přišli za hospodářské deprese o práci. Otec našel práci až v roce 1939 v New Yorku, kam se s ním stěhuje celá rodina. Zde (v Hastingsu) navštěvoval Edmund střední školu. Na tato poválečná léta studií však nevzpomíná rád, na střední škole se totiž nevyučovaly žádné kurzy ekonomie, sociologie ani politických věd. Naštěstí u Phelpsů byly novinky ze světa financí a ekonomie častým tématem.

Do ekonomie se Phelps zamiloval, jak sám říká, na Amherst College, kde díky přednáškám Jamese Nelsona a učebnici Paula A. Samuelsona začal chápat souvislosti ekonomických zpráv, které předtím tak rád četl v novi-

nách. Bakalářská studia dokončil v roce 1955 a už tehdy tušil, že mikroekonomická témata některých kurzů by měla být více propojena s mak-

Phelps svými pracemi ze 60. a 70. let poukazoval na nesmyslnost hospodářských politik založených na tehdy rozšířené představě, že je možné „vyměnit“ (trade-off) část nezaměstnanosti za vyšší inflaci a naopak.

roekonomií vyučovanou v jiných kurzech. Jak Phelps sám později objevil, četné části makroekonomie mají podstatné mikroekonomické základy.

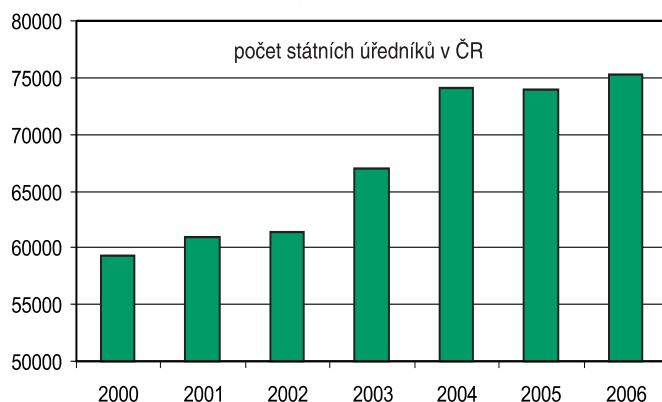
Doktorát Phelps dokončil na Yaleově univerzitě v roce 1959, v době, kdy makroekonomie byla ještě doménou Keynesových následovníků. Jedním z keynesiánských východisek byla neurčitá představa, že plná zaměstnanost je slučitelná s cenovou stabilitou. Teprve Novozélandčan A. W. Phillips tento názor vyvrátil, když empiricky prokázal, že mezi nezaměstnaností a inflací existuje inverzní vztah: čím nižší je nezaměstnanost, tím rychleji rostou nominální mzdy a tedy tím vyšší je inflace.

Phillipsova křivka

Phillipsova křivka se stala slavnou od doby, kdy ji Paul A. Samuelson začlenil do své učebnice „Ekonomie“ a kdy

PROSINCOVÝ GRAF CEPU

Rozkvět byrokracie v ČR

Pramen: Ministerstvo financí ČR, 2006

cep

CENTRUM

PRO EKONOMIKU A POLITIKU

Politických vězňů 10
110 00 Praha 1
Tel./fax: 222 192 406
e-mail: cep@cepin.cz
www.cepin.cz

CEP - Newsletter

Centra pro ekonomiku a politiku
Registrace MK ČR E 11024

společně s Robertem Solowem v 60. letech sestrojil Phillipsovu křivku pro americkou ekonomiku. Phillipsova křivka naznačovala, že nezaměstnanost lze snížit „za cenu“ zvýšení inflace a naopak. Naneštěstí však tato „teorie“ postrádala pevné mikroekonomické základy, které by vysvětlovaly nezaměstnanost a inflaci na základě chování lidí, a nikoli jen na základě zjištěných ekonomických čísel. To se později stalo Phillipsově křivce osudným.

Na konci 60. let to byli zejména Milton Friedman a Edmund Phelps, kteří rozhodujícím způsobem přispěli ke skutečnému pochopení vztahu mezi inflací a nezaměstnaností, když do Phillipsovy křivky zabudovali očekávání firem při tvorbě cen a očekávání zaměstnanců při mzdových vyjednáváních. Podařilo se jim objasnit rozdíl mezi *očekávanou* a *neočekávanou* inflací.

Phelps svými pracemi ze 60. a 70. let poukazyval na nesmyslnost hospodářských politik založených na tehdy rozšířené představě, že je možné „vyměnit“ (trade-off) část nezaměstnanosti za vyšší inflaci a naopak. Dokazoval, že současná inflace nezávisí pouze na nezaměstnanosti, ale také na do budoucna očekávané inflaci. Jinými slovy, nezaměstnanost se odvíjí ne od současné inflace, ale od rozdílu mezi současnou a očekávanou inflací. Tyto závěry vedly Phelpe k formulaci takzvané *očekávaními-upravené* (*expectations-augmented*) Phillipsovy křivky – funkčního vztahu, jenž nám říká, že současná inflace je funkcí dvou proměnných: nezaměstnanosti a očekávané inflace.

Žádný oběd není zadarmo

Phelps dospěl k závěru, že v žádné ekonomice neexistuje dlouhodobě možnost vyměnit inflaci za nezaměstnanost nebo naopak, a to proto, že současná a očekávaná inflace se dlouhodobě neliší. V jazyce ekonomů to znamená, že dlouhodobá Phillipsova

krivka je vertikální a že dlouhodobě neexistuje žádná volba či zaměnitelnost mezi nezaměstnaností a inflací, nýbrž pouze *přirozená míra nezaměstnanosti* (Friedma-

Míra nezaměstnanosti nemůže být dlouhodobě ovlivněna monetárním ani fiskálním ovlivňováním agregátní poptávky. Keynesiánská teorie udržování nízké nezaměstnanosti prostřednictvím stimulace poptávky tím byla vyvrácena.

nův pojem). Nezaměstnanost se přitom nachází na své přirozené míře právě tehdy, když je současná inflace rovna očekávané inflaci. Pokud je nezaměstnanost pod touto svojí přirozenou úrovní, míra inflace poroste, a pokud je nezaměstnanost nad přirozenou úrovní, míra inflace bude klesat.

Phelpsův přístup ke vztahu inflace a nezaměstnanosti patří od té doby k ústředním pilířům makroekonomie. Zahrnutím inflačních očekávání dal Phelps vztahu mezi inflací a nezaměstnaností tolik potřebné mikroekonomické základy. Důsledky Friedmanovy a Phelpsovy teorie pro hospodářskou politiku byly naprosto zásadní: míra nezaměstnanosti nemůže být dlouhodobě ovlivněna monetárním ani fiskálním ovlivňováním agregátní poptávky. Keynesiánská teorie udržování nízké nezaměstnanosti prostřednictvím stimulace poptávky tím byla vyvrácena.

Navíc mezičasový charakter očekávaními upravené Phillipsovy křivky v podání Phelpe spočívá v tom, že existuje vztah mezi krátkodobou a dlouhodobou inflací: nízká současná inflace bude totiž přispívat k nízkým inflačním očekáváním a tím i k nízké dlouhodobé inflaci (aniž by to ovlivnilo nezaměstnanost). Tento poznatek zásadně ovlivnil a stále ovlivňuje chování centrálních bank a jejich monetární politiku.

Srovnání s Friedmanem

Phelpsova kritika Phillipsovy křivky byla v mnohém podobná její kritice z pera Milтона Friedmana. Podobně jako Phelps i Friedman zdůrazňoval roli inflačních očekávání při zkoumání vztahu mezi inflací a nezaměstnaností. Oba ekonomové dospěli ke shodnému závěru, že nezaměstnanost nemůže být dlouhodobě snížena expanzivní fiskální či monetární politikou, a že v ekonomice existuje přirozená či rovnovážná míra nezaměstnanosti, jež je determinována nikoli poptávkovými faktory nýbrž strukturálními a institucionálními faktory.

Na rozdíl od Phelpe však Friedman nezaložil svou analýzu na formálním mikroekonomickém modelu. Zatímco Phelps popsal očekáváními upravenou Phillipsovu křivku jako proces vytváření cen v nerovnováze nabídky a po-

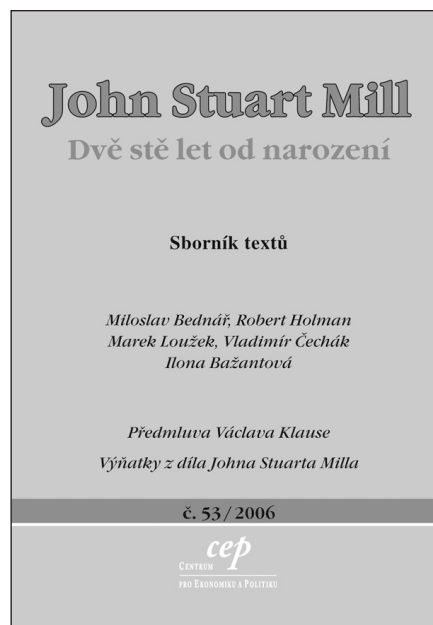
ptávky, Friedman ji odvozoval z agregátní nabídky na konkurenčním trhu práce, který je vyčišťován flexibilními pohyby mezd.

Pojetí nezaměstnanosti a inflace je u Friedmana a Phelpe rovněž odlišné z hlediska kauzality. Zatímco Friedman zdůrazňoval vliv

Ve srovnání s Friedmanem měl Phelpsův přístup mikroekonomické základy.

rozdílu mezi současnou a očekávanou inflací na nezaměstnanost, Phelps zdůraznil vliv rozdílu mezi skutečnou a přirozenou nezaměstnaností na inflaci. Friedman též vycházel z toho, že mohou zaměstnanci a zaměstnavatelé vnímat inflaci odlišně. Například v období rostoucí inflace mohou zaměstnavatelé nabízet vyšší nominální mzdy. To mohou zaměstnanci vnímat jako růst reálných

NOVINKA

CEP nabízí sborník č. 53/2006 „**John Stuart Mill – dvě stě let od narození**“, do něhož přispěli **Miloslav Bednář, Robert Holman, Ilona Bažantová, Vladimír Čechák** a **Marek Loužek** (editor sborníku). V příloze najde čtenář úryvky z díla Johna Stuarta Milla: kapitolu o zastupitelské demokracii z „Úvah o vládě ústavní“, kapitolu z eseje „O svobodě“ o individualitě jako prameni blahobytu a úvahu o socialismu. Předmluvu ke sborníku napsal prezident **Václav Klaus**.

Cena: 50 Kč, 116 stran.

**objednávky na www.cepin.cz
tel. 222 192 406 • e-mail: cep@cepin.cz**

mezd a začnou nabízet více práce, což se projeví ve snížení nezaměstnanosti.

Ve srovnání s Friedmanem měl Phelpsův přístup důležitější mikroekonomické základy a možná proto měl větší vliv na soudobou, zejména pak neokeynesiánskou makroekonomii. Phelps byl však kritikem jak keynesiánství, tak v té době vznikající teorie racionálních očekávání. Do keynesiánských makroekonomických teorií se snažil zabudovat chování domácností a firem ve světě nedokonalých informací a nedokonalých trhů. Phelpse lze těžko přiřadit k nějaké ekonomické škole. Jeho myšlenky však umožnily přechod k modernější, mikroekonomicky založené makroekonomii.

Dynamická neefektivnost

Dalším oceněným přínosem Edmunda Phelpse byla analýza mezigeneračních toků úspor. Ve svých dílech z 60. let 20. století se zabýval otázkou optimální akumulace kapitálu, kterou před ním již řešili například Frank Ramsey či John von Neumann. Phelps zformuloval tzv. zlaté pravidlo akumulace kapitálu, jehož

kritériem byla maximalizace spotřeby na obyvatele v dlouhém období: míra úspor se musí rovnat podílu kapitálu na národním důchodu (či jinak řečeno: výnos z kapitálu se musí rovnat míře růstu produktu). Míra úspor vyšší než tato není výhodná pro žádnou generaci.

Phelps v tomto kontextu zavěd do ekonomie pojem *dynamická neefektivnost*, jež se stal jedním z důležitých pojmů soudobé teorie hospodářského růstu: například míra úspor je dynamicky neefektivní tehdy, pokud její změna umožní zvýšení spotřeby v určitém čase, aniž by se snížila spotřeba v jakémkoli jiném čase. V tomto ohledu mluví Phelps dokonce o „tržním selhání“. V případě, že míra úspor je nižší než optimální, podle Phelpse může vláda podpořit růst úspor všech generací a tím zvýšit jejich blahobyt. Závěry této analýzy jsou ovšem normativní. Phelpsův normativní přístup v ekonomii byl patrný i jinde, např. při formulaci „zlatého pravidla akumulace fyzického kapitálu“ nebo „zlatého pravidla investic do vý-

zkumu“. Phelps na závěr svá zlatá pravidla generalizoval tvrzením, že míra výnosu z jakékoli investice musí být rovna míře růstu výstupu.

Nelze opomenout ani Phelpsovo zkoumání role lidského kapitálu pro hospodářský růst. Zde se soustředil především na stav lidského kapitálu (nikoli na jeho přírůstek). Dospěl k závěru, že čím je v pracovní síle dané země více vzdělaných lidí, tím rychleji se pracovníci etablojí na nové technologie. Pro hospodářský růst a hospodářskou konvergenci z toho plyne, že technologicky méně rozvinuté země mohou dohnit vyspělé země jen pokud mají dostatečný potenciál vzdělaných lidí, kteří jsou schopni „vstřebávat“ technologie z vyspělých zemí. Přitom však výnos ze vzdělání nemusí být vždy plně doceněn trhem, z čehož pro Phelpse vyplývá závěr o potřebě státního subvencování školství.

V díle Edmunda Phelpse se prolíná pozitivní analýza s normativními závěry, a to v řadě případů značně explicitními. Chtěla nám snad

Švédská akademie věd svým rozhodnutím o Nobelově ceně za ekonomii naznačit, že v moderní ekonomii jsou normativní otázky stejně důležité jako pozitivní analýza?

Literatura:

- Phelps, E.: The Golden Rule of Accumulation: American Economic Review, September 1961.
 Phelps, E.: Anticipated Inflation and Economic Welfare: Journal of Political Economy, February 1965.
 Phelps, E.: Models of Technical Progress and the Golden Rule of Research: Review of Economic Studies, April, 1966.
 Phelps, E.: Investment in Humans, Technological Diffusion and Economic Growth: American Economic Review, May, 1966.
 Phelps, E.: Money-Wage Dynamics and Labour-Market Equilibrium: Journal of Political Economy, August, 1968.
 Phelps, E.: The New Microeconomics in Inflation and Employment Theory: American Economic Review: Papers and Proceedings, May, 1969.
 Phelps, E.: Inflation in the Theory of Public Finance: Scandinavian Journal of Economics, March, 1973.
 Phelps, E., Hian-Teck Hoon: Macroeconomic Shocks in a Dynamized Model of the Natural Rate of Unemployment: American Economic Review, September, 1992. ■

Pohřbívá Bělohradský multikulturalismus?

Michal Petřík

poradce prezidenta republiky

Do naší usínající společenskovední diskuse občasně vstupující Václav Bělohradský opět překvapil. Ačkoli esej „Soumrak multikulturalismu“ zveřejnila kulturní příloha Salon Práva již 15. června 2006, stojí za to se k ní vrátit. Bělohradský v ní odhaluje svou evropskou duši věčně pochybujícího intelektuála, který – když mu ani nic jiného nezbyvá – je schopen otevřeně pojmenovat neživotnost konceptu multikulturalismu, k jehož obhájcům sám ještě donedávna patřil.

Morální hnis

Zaujat citátem antropologa Claude-Levi-Strausse začíná Václav Bělohradský svůj esej tezí, že „intenzivní komunikace vyvolává jakési tření, které

vylučuje morální hnis“. Takto inspirován poznatkem sesterské behaviorální vědy, začíná formulovat profesor sociologie Bělohradský své vlastní teze: když různé lidské (snad i zvířecí) skupiny „začnou ztrácet odstup“, komunikace mezi nimi „vylučuje jakýsi morální hnis“. Když pak takové „přelidnění“ překročí podle V. Bělohradského určitou – různými kulturami různě definovanou – mez, začne nám takové kolektivní upření lidstnosti připadat jako „přirozené, rozumné řešení“ nesnesitelné nesrozumitelnosti druhých.

V rejstříku oblíbených utopických vzorů společensko-politických úvah Václava Bělohradského se tak vyskytuje znovuobjevené malthusi-

ánství. Nemělo by nás překvapit, že se již nedovídáme, jak tomuto „přelidnění“ zabránit. Tradiční „multirasová“ demokracie ve srovnání se společností „vědeckého multikulturalismu“ před Bělohradským neobstojí.

Zatímco jsou podle autora etnické či rasové rozdíly v „multirasové“ společnosti kompenzovány asimilací – přijetím jednotného kulturního modelu – jádrem *multikulti* má být „uznání druhého jako druhého,“ což prý znamená uznat jeho právo nechtít být „jedním z nás“, netoužit po roli v naší společnosti. Na elementární sociologické škále, na jejímž jednom konci je úplná asimilace a na druhém úplná segregace, tedy profesor Bělohradský vidí pouze dvě varianty, velmi blízké oběma extrémům.

Kulturní univerza

Autor dále píše: „Uvnitř menšinových kulturních univerz platí jiné zákony, například zvykové; jiné literární hodnoty, například orální kmenové legendy; jiné kosmologie, například domorodé mýty.“ Touto svou kulturní konstrukcí se V. Bělohradský dotýká další oblíbené domény svých utopistických vzorů: zcela totiž (a záměrně) nebere v úvahu existenci státu, který jako jediný poskytuje jak formální referenční rámec, tak i skutečné, faktické záruky ochrany a existence jím zdůrazňovaných „menšinových kulturních univerz“.

Bělohradského teorie „vědeckého multikulturalismu“ jako ve volném prostoru se vyskytujících různých a vzájemně etnických, národních ani nábožensky nerivalizujících

menšinových kulturních univerz tak nemůže být ničím jiným než další z čítankových utopií.

Redukce pojmu multikulturalismus na oblast etnik původního osídlení by ale byla popřením konceptu multikulturalismu tak, jak jej dnes běžně Václav Bělohradský užívá, totiž jako vědomě vytvořené ideologie. Spor dnes již s Bělohradským tedy nevedeme ani tak o tom, zda jde o ideologii, ale o tom, nakolik jde o ideologii zavrženíhodnou, scestnou a utopickou, i o tom proč a z jakých důvodů je takto multikulturalismus hodnocen a označován.

Krise světoobčanství

Ve všech státech EU nastal rychlý soumrak multikulturalismu, píše V. Bělohradský. *Multicultural citizenship* prý oslabuje, všude se vrací politiky multirasové a asimilační. „Občanství musí mít specificky národní kulturní obsah – jazyk a hodnoty nejsou nadstandardy občanství, ale jeho tvrdé jádro,“ říká autor. To, co nám připadá jako samozřejmé, protože bez principu občanství nelze konstituovat moderní demokracii, formuluje ale Bělohradský jako výtoku či dokonce jako nedostatek.

Až dosud (i V. Bělohradským) vzývaný koncept světoobčanství a prosté kosmopolitní sounáležitosti různých kultur se tedy zcela jednoznačně dostává do problémů. Co ale jiného může být obsahem pojmu občanství (citizenship), než vědomým aktem či zrozením vzniklá příslušnost k nějakému konkrétnímu státnímu celku, který je ale vždy založen na sdílení určitých společných hodnot, a tedy zcela logicky nesdílení hodnot jakýchkoliv jiných?

Bělohradský pokračuje: „Smyslem dějin těchto posledních třiceti let je růst vědomí o diskurzivní podstatě světa, o tom, že vše, co má smysl, co je pro nás relevantní, čemu stojí za to rozumět, je určeno dohodou mezi lidmi – moderní univerzum se rozpadá do postmoderních ‘smluvních’ pluziverz.“

Rozpadá-li se tedy V. Bělo-

hradskému dosavadní obraz o povaze univerza, ztrácí se mu cosi natolik zásadního, že to nemůže být nahrazeno žádným dílčím ziskem v jiné oblasti. Musí pak ale připustit, že i jeho vnímání světa nemusí být ničím jiným, než jen jedním z mnoha „smluvních“ pluziverz. Vede-li tedy multikulturalismus k takovéto relativizaci, rozhodl se jej V. Bělohradský jako doktrínu zcela zavrhnout.

Globální

hyperburžoazie

V dalším si Václav Bělohradský všímá práce slovinského sociologa a filozofa Slavoj Žižeka, podle nějž existují tři fáze vývoje kapitalismu: první fázi charakterizuje výměna zboží mezi suverén-

Spor o multikulturalismu dnes již s Bělohradským nevedeme ani tak o tom, zda jde o ideologii, ale o tom, nakolik jde o ideologii zavrženíhodnou, scestnou a utopickou.

ními národními státy; pak následuje fáze kolonizace, v níž si kolonizátorská země podrobuje zemi kolonizovanou a vykořisťuje ji; třetí fází je proces globalizace, kdy všechny země a národy jsou kolonizovány globálním kapitálem, kdy je koloniální moc vykonávána nomenklaturou globálního kapitalismu.

Za ideologií třetí fáze kapitalismu je podle V. Bělohradského multikulturalismus. To, co se jeví jako překonání europocentrismu, jako uznání rovnosti všech kultur, je ve skutečnosti „znehodnocení všech kultur globální hyperburžoazí – žádná z nich už nesmí být schopna klást meze ekonomickému růstu, ptát se po jeho smyslu,“ tvrdí Václav Bělohradský.

Jsme tedy opět u Bělohradského oblíbené teze o nesmyslnosti dnešní „civilizace růstu Růstu“. Podle ní ekonomický růst ztratil smysl, protože se nezodpovídá žádnému vnějšku, je v kompetenci ekonomů, ale ohrožuje vše na naší planetě (od počasí, vody, měst, možnosti přežití lidstva jako živočišného druhu až po

historický smysl lidské historie na zemi).

Smysl ekonomického růstu V. Bělohradského velmi trápí, protože si uvědomuje, že bude sotva kdy existovat dostatečně osvětlené místo (centrum), které by o smyslu růstu mohlo rozhodovat, a které by poté mohlo od nalézaného smyslu růstu určovat jeho optimální (povolenou) velikost, případně jeho meze a rozložení tohoto optimálního růstu mezi jednotlivými zeměmi v prostoru a čase.

A protože takto zjevný fenomén neřiditelnosti (neplánovatelnosti, neoptimalizovatelnosti) ekonomického růstu je ve zcela zásadním rozporu s požadavkem kontroly smyslu ekonomického růstu, který podle Bělohradského vede k pokroku a vyšším formám demokracie, navrhuje V. Bělohradský jak fenomén růstu, tak ale i ideologii multikulturalismu, která podle něj rovněž hájí zájmy globálního kapitalismu.

Multikulturalismus je tedy v podání V. Bělohradského ideologií reflektující zájmy globální hyperburžoazie, a proto jej odmítá.

Kolonizátorský Západ

V závěru Bělohradský objevuje spolu s francouzským filozofem A. Finkielkrautem to, co je vlastní „kolonizátorskému“ Západu, a označuje to pojmem abolicionismus. Má jít o nejhlubší nárok západní kultury zrušit nejen otroctví, ale každý druh závislosti na místních, dobových, tradičních autoritách a pověrách.

Podle Bělohradského je tak Evropa vlastní permanentní revolty proti každé vlasti a proti závislosti na tom, co si lidé definují jako sobě vlastní. Multikulturalismus je ale *antiabolicionistický*, protože multikulturalisté uctívají, co lidé považují za sobě vlastní.

Krkolomným myšlenkovým obloukem tak nalézá V. Bělohradský další důvod, proč musí odmítnout ideologii multikulturalismu: staví se do pozice obhájce hodnot „kolonizátorského“ Západu a zjišťuje, že multikulturalismus jde svou podstatou pří-

mo proti tomu, co Západ považuje za vlastní. Jako obhájce hodnot Západu tak Bělohradský nemůže, než multikulturalismus jako rozpornou ideologii odmítnout.

Falešná očekávání

Podíváme-li se na multikulturalismus prizmatem Václava Bělohradského, nejspíš nás napadne, že mnohé z jeho dnešních kritických připomínek a kategorických odsudků souvisí nejspíše s tím,

Multikulturalismus

je v podání

V. Bělohradského ideologií reflektující zájmy globální hyperburžoazie, a proto jej odmítá.

že se multikulturalismus ukázal být ideologií, která nesplnila své zadání nebo zklamala očekávání do ní vkládaná.

Naděje, které do této ideologie vkládali (či dodnes vkládají) četní levicovní intelektuálové, tkví přece v tom prohlásit se podle univerzální doktríny lidských práv za obhájce ujařmovaných menšinových kulturních společenství, které údajně až teprve v multikulturní společnosti naleznou svůj důstojný život bez útisku, ponížení a kolonizace.

Přeměna společnosti a zásadní změna společenských vazeb podle daného ideologického plánu – zde ideologie multikulturalismu – pak byla jejich cílem obdobně, jak je v jiných případech používán odkaz na ideologie feminismu, NGO-ismu, environmentalismu, evropeismu a podobně.

Tito intelektuálové pak co by „otcové“ či tvůrci multikulturní společnosti měli být oním zevnějškem, kterému by se měla multikulturní společnost zodpovídat, a který by jí teprve dodával smysl obdobně, jak by si to přáli např. u ekonomického růstu. Nakolik ale multikulturní utopie nic takového neslibovala, rozhodli ji raději za ideologii bránící zájmy globální hyperburžoazie a jako takovou ji odvrhnout. ■

Sto let od narození Hannah Arendtové

Miloslav Bednář

Filozofický ústav Akademie věd ČR

Filozofka Hannah Arendtová patří k nejvýraznějším myslitelským postavám dvacátého století. Narodila se 14. října roce 1906 v německém dolnosaském, tehdy samostatném městě Lindenu, jež je nyní součástí Hannoveru. Odtud se rodina přestěhovala do východopruského hlavního města Královce, založeného ve 13. století českým králem Přemyslem Otakarem II (německý název Königsberg, nyní ruský Kaliningrad).

Na Berlínské univerzitě začala Arendtová studovat klasičtější a křesťanskou teologii a od roku 1924 na univerzitě v Marburku filozofii u prvořadého filozofa dvacátého století Martina Heideggera, s nímž se v roce 1925 důvěrně sblížila. Po roztržce s Heideggerem přešla do Heidelberku, aby zde pokračovala ve studiu filozofie u Heideggerova přítele, významného existencialistického filozofa a psychologa Karla Jasperse.

V Heidelberku napsala Arendtová pod Jaspersovým vedením svou dizertační práci „Pojem lásky u Augustina“, jež vyšla knižně v roce 1929. Ve své prvotně Arendtová zdůrazňuje Augustinův klíčový filozofický poznatek, že opravdová láska mezi lidmi je volným aktem zaměřeným na samotné bytí druhého v podobě definice: „Miluji, chci, abys byl(a).“

Původ totalitarismu

Po Hitlerově nástupu k moci v roce 1933, jenž v Německu nastolil na dvanáct let totalitní nacistickou diktaturu, se již Hannah Arendtová jako Židovka nesměla habilitovat. Byla tím zbavena možnosti učit na německých univerzitách a následně uprchla do Francie. Zde v Paříži pracovala ve prospěch židovských uprchlíků z Německa. V Paříži se spřátelila s vynikajícími mysliteli, jakými byl např. Walter Benjamin a Raymond Aron. V roce 1941 Arendtová uprchla se svým druhým manželem a matkou

do USA za pomoci amerického diplomata.

V Americe se zapojila do činnosti německé židovské komunity v New Yorku a začala psát pro německy vydávaný týdeník *Aufbau*. V roce 1944 začala pracovat na první rozsáhlé monografii, jíž byl *Původ totalitarismu* (1951). Tímto jedinečným dílem proti sobě popudila a dodnes popuzuje zejména marxisticky založené intelektuály. Důvod je jednoduchý. Hannah Arendtová na základě pečlivě srovnávací analýzy nacistického a bolševického režimu dospěla k jednoznačnému důkazu typologické identity obou režimů jako dvou verzí jediného fenoménu totalitního režimu, jenž je v celkovém smyslu alternativou lidské existence. Jeho podstatu zjistila (při aplikaci Montesquieovy metodologické typologie) jako masový teror a princip jednání jako ideologii v přísném slova smyslu, tedy jako vše vysvětlující, ze širšího kontextu vytrženou logickou vazbu některých sociálních jevů (boj ras, boj tříd).

Další nepominutelnou monografií Arendtové se stala *Lidská okolnost* (*The Human Condition*), jejíž výstižnější název německé verze zní *Vita activa – O činném životě*. Vycházejíc z Aristotela zde Arendtová porovnává život politický se životem filozofickým a sleduje dějinnou proměnu postavení života politického. Na tomto myšlenkovém půdorysu se souvisle zabývá pohledem na svět od řecké antiky po moderní současnost. Při výkladu sváru života politického a filozofického v Sókratově případě obhájuje stanovisko Sókratových soudců a kriticky odmítá Platónovu filozofii politiky jako údajně nepřijatelné ospravedlnování absolutismu. Tím se staví na stanovisko myslitele se zkušeností podobného vlastního osudového střetnutí s nacistickou genocidou Židů, jakým byl např. Karl

Raimund Popper, který ve své práci *Otevřená společnost a její nepřítelé* vykresluje Platóna jako prvního systematického myšlenkového nepřítele otevřené společnosti.

Eichmann v Jeruzalémě

Závažným uceleným textem Arendtové je vynikající monografie *O revoluci* (1963). Arendtová po zkoumání zaměřeném na definici feno-

Arendtová na základě pečlivě srovnávací analýzy nacistického a bolševického režimu dospěla k závěru o typologické identitě obou režimů jako dvou verzí jediného fenoménu totalitního režimu.

ménu revoluce systematicky porovnává, a to na základě Tocquevillovy *Demokracie v Americe*, americkou a francouzskou revoluci. Její srovnání dochází obdobně jako u Tocquevilla ke konstatování zjevné úspěšnosti revoluce americké, završené přijetím ústavy, a naopak neúspěšnosti revoluce francouzské, jež skončila v jakobínském teroru. Na závěr své práce *O revoluci* Arendtová zkoumá téma založení státu se zaměřením na jeho pojetí v římské tradici.

Světově známým se rovněž stal soubor textů Hannah Arendtové *Eichmann v Jeruzalémě – Zpráva o banalitě zla* (1963), jež Arendtová vypracovala při sledování soudního procesu s nacistickým plánovačem vyhlazení evropských Židů Adolfem Eichmannem v Jeruzalémě, kam ji jako dopisovatelku vyslal americký časopis *The New Yorker*. Arendtová líčí Eichmanna jako charakteristickou totalitní šedou myš, plánující a řídicí byrokratickou mašinerii genocidy bez jakékoliv známky morálního svědomí. Těmito vůdčími vlastnostmi se stal Eichmann podle Arendtové názorným příkladem jevové banality totalitního zla, jež není běžným projevem zločinného jednání, nýbrž jakousi nadzločinností, zásadně popírající klasická ci-

vilizační vymezení a protikladnost dobra a zla v souladu s celkovým stěžejním smyslem totalitarismu jako zásadní alternativy lidské existence, jež tkví v systémovém popření západní tradice a civilizace vůbec. Hannah Arendtová se pro toto své radikální, nesporně originální a duchaplné posuzování Eichmannova případu jako přesvědčivé ukázky lidského typu totalitní zločinnosti dostala do trvalé nepřízně politické reprezentace židovské komunity v USA, jež vyhlazení evropských Židů Němci posuzovala a posuzuje výhradně podle tradičně uplatňovaných etických měřítek západní civilizace.

Pojem tradice ostatně Arendtová působivě rozebrala v souboru studií nazvaném *Mezi minulostí a budoucností* (1961). Z jejich několika dalších sbírek kratších pojednání stojí z politických úvah rozhodně za pozornost soubor pojednání *Krise republiky* (1972). Autorka uplatňuje své důkladně vypracované politicko-filozofické myšlení i na případy osudového politického rozhodování americké vlády, mezi něž patřila válka ve Vietnamu.

Arendtová přesvědčivě ukazuje na základě rozboru záznamů vydaných pod názvem *The Pentagon Papers*, jak tehdejší americká administrativa, resp. klíčoví vládní poradci, kteří na vrcholné politické rozhodování uplatňovali zcela nepřiměřenou metodologii teorie her, v zásadě eliminovali eticko-politická kritéria politického rozhodování a jednání, a tak obětovali klíčový americký a demokratický záměr, dosáhnout vítězství nad komunistickým nepřitelem, krátkodobému cíli zachování krátkozraccie posuzované prestiže v probíhajícím dlouhodobém soupeření USA s komunistickou sovětskou velmocí.

Život myslí

Závěrečným monografickým dílem Hannah Arendtové je nedokončený filozofický triptych *Život myslí*, posmrtně vydaný v roce 1978

(Hannah Arendtová zemřela v New Yorku 4. prosince roce 1975). Jde o dílo koncipované jako ryze filozofický protějšek její vynikající práce o činném lidském životě *The Human Condition*, resp. *Vita activa*, z roku 1958. *Život myslí (Vita contemplativa)* rozvrhuje autorčino pojetí života filozofického neboli teoretického, tedy kontemplativního do tří samostatných částí: *Myšlení, Vůle a Soudnost*.

Arendtová stačila v zásadě připravit k vydání první dva díly svého originálního filozofického triptychu. V prvním z nich, věnovaném povaze filozofického myšlení, tedy myšlení v původním silném smyslu slova, zdůrazňuje z rozmanitých úhlů pohledu v zásadě neosobní nátlakovou sílu důkazové evidence filozofického myšlení, jež má donucovací povahu ověřitelné bezvýhradné platnosti, tedy k přitakání nutící bezvýjimečně přesvědčivosti.

Ve druhé části *Života myslí*, zaměřené na fenomén vůle, Arendtová vymezuje vůli jako zcela samostatnou schopnost mysli vedle myšlení a soudnosti. Polemizuje zejména s častou chybnou zámenou vůle za myšlení, jak tomu např. dochází v Kantově morální filozofii. Jako hlavní původní zdroj vymezení svébytné schopnosti vůle bez ohledu na racionální a racionálně-etickou rozvahu Arendtová vykládá myšlenky apoštola Pavla a rovněž předvádí rozboru vůle u Dunse Scota.

Třetí část *Života myslí*, jež měla rozebírat schopnost soudnosti, Arendtová osobně nezpracovala do ucelené monografické podoby. Zemřela totiž vzápětí poté, co napsala titulní stránku. Její tvůrčí zájem se ale dal z připravených textů poměrně snadno rekonstruovat. Svazek se měl zabývat interpretací Kantovy *Kritiky soudnosti* jako prostředkující oblasti mezi filozofií s důrazem na první část Kantovy *Kritiky soudnosti*, pojednávající *soudnost vkusu*. Arendtová ve svém vykladu podává soudnost vkusu, Kantem definovanou jako smysl pro společenství (*sen-*

sus communis), coby schopnost *rozšířeného způsobu myšlení*, jež je schopností *vidět svět očima druhého*, tedy myslet ze stanoviska každého druhého a zároveň být v souladu se sebou samým. Arendtová vidí právě tento Kantův poznatek jako filozofický základ svébytnosti politické oblasti, odlišné od sféry společenské. Texty Hannah Arendtové o Kantově filozofii soudnosti redakčně připravil a spolu s vlastním interpretačním pojednáním vydal nyní v Kanadě působící filozof Ronald Beiner pod ná-

Arendtová líčí Eichmanna jako charakteristickou totalitní šedou myš, plánující a řídící byrokratickou mašinerii genocidy bez jakékoliv známky morálního svědomí.

zvem *Přednášky o Kantově politické filozofii* (1982). Ronald Beiner byl mimo jiné jedním z lektorů na soukromých filozofických seminářích, probíhajících v komunistickém Československu osmdesátých let.

Filozofie politiky

Hannah Arendtová svým myšlením výrazně ovlivnila zejména povahu filozofie politiky od druhé poloviny dvacátého století. Vzhledem k rozhodujícímu vlivu fenomenologické filozofie Martina Heideggera lze Arendtovou právem zařadit mezi význačné představitele fenomenologické filozofické školy. U nás je její vliv patrný na pozdním filozoficko-politickém myšlení Jana Patočky. V *Kacířských esejích o filozofii dějin* Patočka jednak oceňuje její pojetí primární práce, jednak nepřímo značně přesvědčivě polemizuje s koncepcí protikladnosti politického a filozofického života, jež je pro Arendtovou charakteristická.

Od sedmdesátých let se v komunistickém Československu v některých soukromých politických seminářích na základě srovnání typologického rozboru totalitarismu Hannah Arendtovou s teh-

dejší komunistickou realitou etablovalo označení komunistického režimu jako případu režimu totalitního, jež masový fyzický teror velmi účinně nahradil systémově vypracovaným terorem existenčního zastrasování. V následné polemice se zastánci jiných nekonformních přístupů získávalo toto posuzování a označení komunistického režimu širší a poměrně účinný vliv. Po obnovení demokracie v Československu koncem roku 1989 se přes houževnatý odpor marxistů oprávněně prosadilo, a to jak v běžné, tak v oficiálně užívané terminologii.

Filozofický aristotelismus Hannah Arendtové, zejména její zdůrazňování rozdílu mezi společností jako nezbytnou společenskou organizovaností za účelem úživy, a politikou

jako ucelenou řečovou a skutkovou sférou občanské svobody na oči druhých dosud oslovuje svou aktuálností. Politický život jako takový závažně ohrožující dirigismus Evropské unie, jež zaměřuje politiku za organizací regulačních úřadů, zákon za příkazovou normu a stát za „evropský sociální model“, jež diriguje ekonomiku, je živnou půdou autentického návratu k původním, stále platným myšlenkovým zdrojům svobody jako podstaty a vlastního základu lidské důstojnosti. Upozorňovat v této dnešní souvislosti masivního protipolitického tlaku a s ním organicky spjatého, intelektuálně šířeného neomarxistického myšlenkového primitivismu na svěží a neotřelé myšlení Hannah Arendtové je plně na místě. ■

NABÍZÍME

Sto let od narození Ayn Randové

Sborník textů

Jiří Kinkor, Vavřinec Kryzánek
Roman Joch, Ján Pavlík
Michal Hynšt, Ayn Randová

Předmluva Václava Klause

č. 40/2005

cep
CENTRUM
PRO EKONOMII A POLITII

CEP nabízí sborník číslo 40/2005 „Sto let od narození Ayn Randové“, do něhož přispěli **Jiří Kinkor, Vavřinec Kryzánek, Roman Joch, Michal Hynšt a Jan Pavlík**. Sborník obsahuje úryvek z románu Ayn Randové „Zdroj“, esej „Objektivistická etika“ a úryvek z díla „Atlas Shrugged“. Editory knihy jsou **Dina Chmaitillová a Petr Mach**. Předmluvu k publikaci napsal prezident **Václav Klaus**.

Cena: 50 Kč, 96 stran.

Dvě stě let od smrti Immanuela Kanta

Sborník textů

Milan Sobotka, Miloslav Bednář
Marek Loužek, Ján Pavlík
František Vencovský, Jiří Kinkor

Předmluva Václava Klause
Výňatky z díla Immanuela Kanta

č. 30/2004

cep
CENTRUM
PRO EKONOMII A POLITII

CEP nabízí sborník číslo 30/2004 „Dvě stě let od smrti Immanuela Kanta“, do něhož přispěli **Milan Sobotka, Miloslav Bednář, Marek Loužek, Ján Pavlík, František Vencovský a Jiří Kinkor**. Do příloh jsou zařazeny úryvky z Kantova díla: „Kritiky čistého rozumu“, „Základů metafyziky mravů“ a „K věčnému míru“. Předmluvu ke sborníku napsal prezident **Václav Klaus**.

Cena: 50 Kč, 94 stran.

objednávky na www.cepin.cz
tel. 222 192 406 • e-mail: cep@cepin.cz

ZPRÁVY ZE SEMINÁŘŮ

The Future of the European Union

V pondělí 13. listopadu 2006 uspořádal Centrum pro ekonomiku a politiku spolu s britským think tankem The European Foundation a americkou The Foundation for Economic Education celodenní konferenci o budoucnosti Evropské unie s názvem „The Future of European Union – Where do we go now?“. Konference, která se konala v pražském hotelu InterContinental, probíhala v angličtině.

Konferenci zahájil prezident **Václav Klaus**, který uvedl, že současný proces evropeizace vychází z mylných předpokladů, že stávající forma integrace je pojistkou proti válkám a že existuje potřeba nahrazovat soukromé statky (nadnárodními) veřejnými statky.

Následovaly postupně příspěvky ve třech blocích. Panelu *mezinárodní vztahy*, který moderoval člen britské královské právní rady Sir Ivan Lawrence, předcházela úvodní projev poslance Evropského parlamentu **Jana Zahradila**. Zahradil se vyslovil pro flexibilitu v evropské integraci – ať si libovolné skupiny zemí samy volí pro ně vhodnou míru integrace.

Profesor americké Harvardovy univerzity **John Gillingham** uvedl, že evropská integrace měla vždy dvě složky – byrokratickou centralizaci na straně jedné a tržní konkurenci na straně druhé. Aby si Evropa uchovala liberální prvek, musí radikálně omezit byrokratický centralismus.

Lord David Howell z britské Konzervativní strany vyzdvihl přednosti, které oproti Evropské unii poskytují Britské společenství národů, jež volně sdružuje na 54 různých národů bez zbytečné byrokracie a vnučování pravidel.

Druhý panel s názvem *demokracie a odpovědnost*, který moderoval novinář Radia Svobodná Evropa Jefim Fištein, zahájil poslanec Dolní sněmovny britského Parlamentu za Konzervativní stranu **Bill Cash**, který označil demokratický deficit a nedostatek odpovědnosti za hlavní problém současné EU. Celý systém rozhodování v EU upírá občanům svobodu volby.

Profesor veřejného práva na německé Erlangensko-Norimberské univerzitě **Karl-Albrecht Schachtschneider** kritizoval zákonodárnou prav-

vomoc Rady ministrů a dotváření legislativy Evropským soudním dvorem. Jedině národní parlamenty mají skutečnou legitimitu uvádět v život společnou evropskou legislativu. Podle něj může EU na Německo uvalovat také liberální legislativu, která je v rozporu s jejich ústavně zakotveným principem „sociálně-tržního hospodářství“.

Podle prezidenta Společnosti za nezávislost a suverenitu Francie **Alaina Bournazela** nastal čas na to, aby široké pravomoci postupně převedené na EU byly zpět vráceny členským zemím. Myšlenka EU jako centralizované mocnosti je dnes přežitá, budoucnost je v dobrovolné mírové kooperaci suverénních národů.

Třetí panel, s názvem *ekonomická realita*, který moderoval Joel Samy z chorvatského think tanku AIPP, zahájil **Ronald Steward-Brown**, zakladatel britského Výzkumného centra zahraničního obchodu. Uvedl, že cenou za bezcelní obchod uvnitř EU bylo vzdání se výhodných obchodních podmínek se zeměmi britského společenství národů. Britové by měli vyjednat

nový vztah s EU na principu dohody o volném obchodu.

Profesor ekonomie z Frankfurtské univerzity **Wilhelm Hankel** upozornil na škody, které společná měna euro působí členským zemím. Evropská centrální banka, která sleduje nízkou průměrnou inflaci stlačuje poptávku v zemi, z níž kapitál odchází a zvyšuje inflaci v zemích, kam kapitál proudí. To se ještě zhorší se vstupem nových zemí do eurozóny, rozpad měnové unie se proto přibližuje.

Prezident Foundation for Economic Education **Richard Ebeling** uvedl, že zavedení eura zmenšuje svobodu volby a tím zvyšuje riziko zneužití měny ze strany centrálních autorit. Dnes je inflace eura nízká, ale nevíme, pod jaké politické tlaky se eurozóna dostane v budoucnosti. Země, které ještě v euru nejsou, by si měly zachovat vlastní měny a nechat lidem volbu používat buď národní měnu nebo euro.

Na konferenci, které se zúčastnily tři stovky posluchačů, byly přítomny i dvě desítky velvyslanců z evropských i neevropských států. PM

Vzpomínka na Milтона Friedmana

V úterý 21. listopadu 2006 uspořádalo Centrum pro ekonomiku a politiku ve spolupráci s Liberálním institutem „Vzpomínku na Milтона Friedmana (1912–2006)“. Hlavní slova pronesli prezident republiky Václav Klaus, člen bankovní rady České národní banky Robert Holman a ředitel Liberálního institutu Miroslav Ševčík. Akce se konala v Míčovně Pražského hradu.

Václav Klaus představil Milтона Friedmana jako velíkána ekonomické vědy, který výrazně ovlivnil hospodářskou politiku. Prezident připomněl hlavní díla Friedmana: článek „Rámec pro měnovou stabilitu“ (1948), „Eseje o pozitivní ekonomii“ (1953), „Reformu-

lace kvantitativní teorie peněz“ (1956), „Teorie spotřební funkce“ (1957), „Monetární historie Spojených států“ (1963) i nobelovskou přednášku „Inflace a nezaměstnanost“ (1976). Přínos Friedmana pro ekonomickou teorii je podle Klause zásadní.

Robert Holman připomněl Friedmanovo působení na Chicagské univerzitě a angažmá v National Bureau of Economic Research. Friedman se utkal s keynesiánstvím na poli makroekonomie. V debatě o účinnosti rozpočtové politiky zdůraznil, že pouze měnová politika funguje. Poslední hřebík do rakve keynesiánství vrazil ve své přednášce prezidenta Ame-

rické ekonomické asociace „Role měnové politiky“ (1969). Friedman byl podle Holmana úspěšný popularizátor ekonomie.

Miroslav Ševčík vyzdvihl Friedmana jako největšího ekonoma 20. století. Ze všech teoretiků se nejvíce držel liberálních zásad. Akademik se nemusí starat o hlasy voličů, ale může hledat pravdu. Ševčík rozebral hlavní myšlenky „Kapitalismu a svobody“ (1962) a „Svobody volby“ (1980). Friedman byl apoštolem svobody – politické i ekonomické. Dodnes aktuální je jeho boj za snížení daní. Liberalismus je podle Ševčíka víra, kterou nejlépe vystihuje pokora. O svobodu musíme stále bojovat.

Václav Klaus, který dříve polemizoval s Friedmanovým názorem, že nejlepší cestou vyrovnání rozpočtu je rychle snížit daně, přiznal, že se mu dnes tato myšlenka již nezdá tak nepřijatelná. Prezident připomněl i řadu osobních setkání s Friedmanem. Robert Holman zdůraznil, že Friedman byl odpůrcem nepřímých daní; daně by měly být vidět, což nejlépe splňují přímé daně, které nemožou být tak snadno zvyšovány. Miroslav Ševčík vzpomněl na návštěvy Milтона Friedmana v Praze v 90. letech – čestný doktorát na VŠE a výroční cenu Liberálního institutu. ML

SVOBODA A VOLNÝ TRH

Václav Klaus

Nemýlím-li se, naposledy jsem zde vystoupil před 9 lety. I když jste mne zvali každý rok, vždy jsem se omluvil. Hlavním důvodem bylo to, že se Váš kongres koná v – pro mne – velmi nevhodný den. V ČR je 17. listopad národním svátkem. Je to den, kdy oslavujeme výročí konce komunismu a počátku budování svobodné společnosti. V tento den mám být doma. Tentokrát jste mně však nabídli, abych promluvil na téma „Svoboda a volný trh“, což je tak atraktivní téma, že jsem pozvání nemohl odmítnout.

Mé názory na svobodu a volný trh jsou zásadně ovlivněny mou životní zkušeností, která je spojena právě s tímto dnem. Před 17 lety jsem žil v zemi, kde nebyla ani svoboda, ani volný trh, což už se dnes dost obtížně vysvětluje. Pro člověka mého typu bylo v té době naprosto nepředstavitelné, že bych směl navštívit Váš frankfurtský kongres.

Nemožnost cestovat do svobodného světa nebyla jediným problémem. Neexistovala politická svoboda, ani občanská práva. Samo občanství bylo prázdným slovem. Byli jsme velmi silně omezováni ve všech osobních aktivitách. Ekonomika byla centrálně administrována (byl to německý ekonom W. Eucken, kdo mně inspiroval k tomu, abych mluvil o ekonomice centrálně administrované místo centrálně plánované). Měli jsme rigidní monopol zahraničního obchodu, který byl založen na téměř merkantilistickém uvažování, že máme dovážet jen to, co je – v očích centrálních plánovačů – nutné pro bilanční rovnováhu ekonomiky a vyvážit jen tolik, abychom neměli obchodní deficit. Svobodné rozhodování výrobců a spotřebitelů neexistovalo. Komparativní výhody a další základní

ekonomické principy nebyly brány v úvahu. Výsledkem byl mimořádně neefektivní, nadměrně regulovaný, nesvobodný a neliberální systém.

Snili jsme o tom, že se tohoto systému zbavíme. A někteří z nás jsme nechtěli nic méně než totální změnu, úplnou transformaci celého politického, ekonomického a sociálního systému. Věděli jsme, že to vyžaduje liberalizaci jak politického, tak ekonomického života. Věděli jsme i to, že – přinejmenším v naší části světa, v našem kulturním a civilizačním kontextu (nemluvíme o jihovýchodní Asii) – je politický a ekonomický svět propojený a že není možné liberalizovat jen jeden z nich, samostatně, nebo v nějakém rafinovaně vymyšleném pořadí. Muselo to být uděláno současně.

Politický úkol po pádu komunismu byl relativně snadný. Stačilo liberalizovat vstup na politický trh, což potvrzuje mé dlouhodobé přesvědčení, že není možné konstruovat politický systém shora, ale že ho ani nelze „dovést“ ze zahraničí. Musí vyrůst zevnitř. Proto jsme v naší zemi do spontánní evoluce našeho politického systému nedělali žádná zásahy.

Zásadním způsobem změnit ekonomický systém je daleko těžší a zejména je to daleko více náročné na čas. Museli jsme liberalizovat, deregulovat a privatizovat celou ekonomiku, protože všechno bylo ve státním vlastnictví a pod přísnou regulací.

Velmi rychle jsme pochopili, že předpokladem úspěchu je dalekosáhlá liberalizace zahraničního obchodu. Museli jsme liberalizovat zahraniční obchod po půl století uzavřené a téměř autarkní ekonomiky. Udělali jsme to prakticky přes noc, 1.1.1991, bez jakéhokoliv gradualismu. Je to dů-

ležitě zdůraznit. Díky dnes znovu dominujícím neliberálnímu politickému, ekonomickému a sociálnímu ideologiím je evropský kontinent velmi daleko od „svobody a volného obchodu“.

Rád dodávám, že je dnešní situace v Evropě samozřejmě daleko lepší, než jak tomu bylo u nás před 17 lety. Dnes se snažíme posunout nikoli ze zcela nesvobodného obchodu ke zcela svobodnému, ale „pouze“ z méně svobodného do více svobodného. Udělat tuto změnu je však paradoxně obtížnější. Je velmi frustrující vidět, že jakákoli změna vyžaduje roky. Mocné zájmy se snadno dohodnou, posilují se navzájem a vytvářejí skutečně mezinárodní bratrstvo (Kameradschaft). Jsou schopny zablokovat jakýkoli pokrok. Slyším časté stížnosti odborů, obchodních komor a podobných institucí zde v Německu, i kdekoli jinde, že směřování k volnému obchodu bude mít „smrtící důsledky“. Musím říci, že kdybychom v momentu našeho přechodu od komunismu ke svobodné společnosti uvažovali podobným způsobem, nebyli bychom schopni udělat vůbec nic.

Totéž platí o politických a občanských svobodách. Svoboda buď je a nebo není. Musí být zavedena plně, nikoli částečně. Není možné brát ohledy na módní – pro někoho možná progresivní a žádoucí – názory. Není možné akceptovat požadavky tzv. politické korektnosti. Není možné naslouchat dnes populárním „ismům“ (multikulturalismus, humanrightismus, ekologismus, supranacionalismus, komunitarismus, feminismus, NGOismus, atd.). Tyto „ismy“ k větší svobodě nepřispívají, naopak ji ohrožují. V posledních desetiletích jsme si v Evropě vytvořili atmosféru, zákony a instituce, které blokují veřejnou debatu a které znemožňují, abychom cokoliv diskutovali vážně.

Před 17 lety, v momentu kolapsu komunismu, jsem očekával, že bude v roce 2006 svět svobodnější, a to jak v po-

litickém, tak v ekonomickém smyslu, než je tomu dnes.

Neočekával jsem dnešní stupeň postdemokracie, demokratického deficitu a byrokratického regulování společnosti. Neočekával jsem, že se dožiji další rigidní verze autoritativního ekonomického plánování, která je eufemisticky nazývána společná zemědělská ekonomika. Neočekával jsem tak účinné metody omezování obchodu, které vyspělé země Evropy a Ameriky používají vůči rozvojovým zemím třetího světa. Neočekával jsem pokusy konstruovat – což ve skutečnosti znamená blokovat – trhy, pod hesly antimonopolní politiky. Neočekával jsem dnešní rozsah přerozdělování důchodů a tak ničivou paternalistickou státní politiku. Neočekával jsem, že bude vybudováno tolik bariér pro mobilitu pracovních sil. Neočekával jsem politickou kontrolu hospodářství, která vychází ze spojenectví státních regulátorů s těmi hospodářskými odvětvími, která mají regulovat. Neočekával jsem takové pokrytectví, jaké vidíme u mnohých zemí, které požadují liberalizaci obchodu od ostatních, ale samy udržují obchodní bariéry a subvence pro své vlastní produkty. Neočekával jsem takovou „averzi k riziku“ na straně politiků, kteří maximalizují počet let strávených ve svém úřadu místo toho, aby maximalizovali počet nutných změn, směřujících ke svobodě a volnému obchodu.

Myšlenky mají své důsledky. Protože je svobodný trh s myšlenkami důležitější než jakýkoli jiný trh, začneme tam. A nezapomínejme při tom, že svoboda a volný obchod jdou ruku v ruce. Není mezi nimi žádná substituce, žádné něco za něco. Je tam komplementarita. Musíme s tím něco udělat. Už je dávno pět minut po dvanácté.

*Český překlad projevu
na Evropském bankovním
kongresu ve Frankfurtu,
17. 11. 2006*